

PAKİSTAN ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

Ocak 2026

1. GENEL BİLGİLER.....	3
1.1.Künye.....	3
1.2.Coğrafi Konum ve İklim.....	3
1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre.....	4
1.4. Siyasi ve İdari Yapı.....	4
1.5.Nüfus ve İstihdam.....	4
2.GENEL EKONOMİK DURUM.....	4
2.1.Temel Ekonomik Göstergeler.....	4
2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	6
2.2.1.Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü.....	6
2.2.2 Ülkede İş Kurma Mevzuatı.....	6
3. SEKTÖRLER.....	7
3.1.Tarım.....	7
3.1.1. Tohumculuk.....	8
3.1.2. Hayvancılık.....	9
3.1.2. Balıkçılık.....	9
3.2. Enerji	10
3.3.Sanayi.....	10
3.4. Madencilik.....	10
3.5. Turizm.....	11
3.6. İnşaat ve Müteahhitlik.....	11
3.7. Ulaşım ve Telekomünikasyon	11
3.8.Bankacılık.....	12
3.9.Tekstil.....	12
3.10.Hizmetler.....	13
4.TİCARET.....	14
4.1.Genel Durum.....	14
4.2.Türkiye ile Ticaret.....	17
4.2.1.Genel Durum.....	17
4.2.2. İki Ülke Arasında Anlaşma ve Protokoller.....	19
4.3. Dış Ticaret Politikası Ve Vergiler.....	20
4.3.1. Dış Ticaret Mevzuatı	20
4.3.2. Tarifeler ve Diğer Vergiler	22
4.3.3.Tarife Dışı Engeller.....	23
5.PAZAR DURUMU	23
5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri ile Fırsatlar ve Tehditler	23
5.2.Dağıtım Kanalları.....	24
5.3.Tüketici Tercihleri, Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler	24
5.4.Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme.....	25
5.5. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar	26
5.4. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları.....	27

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Künye

Resmi Adı	Pakistan İslam Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	Parlementer Demokrasi
Devlet Başkanı	Asıf Ali ZERDARİ
Nüfus	240.490.000 (2025, IMF Tahmin)
Dil	İngilizce (resmi dil), Urduca (milli dil), Pencabi, Sindhi, Seraiki, Peştuca, Beluci
Etnik Yapı	%45 Pencabi, %15 Peştun, %15 Sindhi, %10 Seraiki, %8 Muhacir (ülkenin kuruluşu esnasında Hindistan'dan göç eden Urduca konuşan Müslüman kesim), %4 Beluci, %3 diğer
Başkent	İslamabad
Sınır Komşuları:	Doğusunda Hindistan, güneyinde Hint Okyanusu, güneybatısında İran, batı ve kuzeyinde Afganistan
Yüzölçümü	881.913 km2
Başlıca şehirleri	Karaçi, Faysalabad, Hiderabad, Gujranvala, Lahor ve Peşavar
GSYİH	410.495 (2024)
KBGSYİH (\$)	1.707 (2024)
Büyüme Oranı (%)	2,68 (2025, IMF Tahmin)
Para Birimi	Pakistan Rupisi (PKR) (1 TL= 6,47PKR)
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	Birleşmiş Milletler (BM), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), Asya Kalkınma Bankası (ADB), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı (D-8), İngiliz Uluslar Topluluğu, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı (SAARC), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Şanghay İşbirliği Örgütü / Gözlemci Üye (ŞİÖ), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği / Diyalog Ortağı (ASEAN), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO).

1.2.Coğrafi Konum ve İklim

Pakistan, Asya kıtasının 23 ve 37 derece Kuzey enlemleri ile 61 ve 76 derece doğu boylamları arasında yer almaktadır. Topraklarında steplerden Himalayalar'a kadar pek çok yer şekli barındırır. Kuzeyde Himalayalar'ın iklimi zirve noktalarındaki kalıcı buz bölgeleri ve yıl boyunca süren düşük sıcaklıklar sebebiyle oldukça soğuk iken güneyde Umman Denizi kıyıları tropikal iklim özelliği gösterir. Güneyinde yarı tropikal bir iklime sahip olan Pakistan'ın iç kesimlerinde ve yüksek kesimlerinde karasal iklim hâkimdir. Kuzey ve kuzeybatı Pakistan'da kış mevsimi oldukça soğuk geçerken, bu bölgede Nisan'dan başlamak üzere yaz ayları çok sıcak geçmektedir. En sıcak aylar Haziran ve Temmuz aylarıdır. Bu aylarda Aşağı Indus Ovasında sıcaklık 50 derecenin üstüne çıkmaktadır. Karaçi Ovasında yer alan Sibi dünyanın

en sıcak bölgesi olarak bilinmektedir. Pakistan az yağmur alan ülkelerden biridir. En fazla yağış yaz mevsiminin sonlarında görülür.

1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre

Sindh bölgesinde hidrokarbon rezervleri geniş bir alana yayılmıştır. Belucistan’da doğal gaz rezervleri bulunmaktadır. Bununla beraber bölgede merkezi hükümetin kontrolü zayıftır ve yerel aşiret liderleri çıkarılan doğal gazdan daha fazla hak talep etmektedirler. Bölgede ruhsat sahibi olan bazı yabancı sermayeli şirketler Marri ve Bugti gibi aşiretlerin engellemeleri yüzünden olağanüstü hâl ilan etmek zorunda kalmıştır. Belucistan’daki gaz taşıyan boru hatlarında, ülkenin diğer kesimlerinde de yapılan enerji kesintileri yüzünden sıklıkla arızalar meydana gelmektedir. Ülkede doğalgaz dışında az miktarda petrol, düşük kalitede kömür, demir, bakır, tuz ve kireçtaşı rezervleri mevcuttur.

1.4.Siyasi ve İdari Yapı

Pakistan, 1947 yılında bağımsızlığına kavuşarak İngiliz Hindistan’ından (British India) ayrı bir devlet haline gelmiştir. 1972 yılına kadar Batı Pakistan ve Doğu Pakistan (bugünkü Bangladeş) olmak üzere aralarında 1.700 km mesafe olan iki bölümden oluşan bir ülke olan Pakistan, Bangladeş’in bu tarihte bağımsızlığını ilan etmesiyle bugünkü sınırlarına kavuşmuştur.

1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı

Pakistan dünyanın en kalabalık ülkeleri arasında dokuzuncu sırada yer almaktadır. IMF tahminlerine göre Pakistan’ın nüfusu 2025 yılında 240,49 milyona ulaşmıştır. Ülkenin nüfus artış hızı aile planlama programlarının da katkısıyla 1980’lerin başında %3’ten 2006 yılında %2’ye düşürülmüştür. Bununla beraber ülkede son nüfus sayımı 1988 yılında yapıldığı için nüfus ile ilgili rakamların kesinliği şüphelidir.

Pakistan’da çalışabilir işgücü nüfusun %28’ini oluşturmaktadır. Nüfusun %50’si tarımda, %18’i imalat sektöründe çalışmakta ve %17’si de ticaretle uğraşmaktadır. İşsizlik oranı kentlerde %9, kırsal alanlarda %6 civarındadır.

2.GENEL EKONOMİK DURUM

2.1.Temel Ekonomik Göstergeler

	2023	2024	2025*	2026*	2027*	2028*	2029*	2030*
GSYİH(Cari Fiyatlar milyar \$)	336,56	371,41	410,5	-	-	-	-	-
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar -%)	-0,2	2,5	2,7	3,6	4,1	4,5	4,5	4,5
Kişi Başına Düşen GSYİH'daki(Cari Fiyatlar- \$)	1454	1574	1707	-	-	-	-	-
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	29,2	23,4	4,5	6,0	6,5	6,5	6,5	6,5

Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	-1,0	-0,6	0,5	-0,4	-0,5	-0,8	-0,9	-1,1
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı(%)	8,5	8,3	8,0	7,5	6,8	6,0	5,0	5,0
Nüfus (Milyon)	231,45	235,95	240,49	245,12	249,83	254,64	259,54	264,53
Devletin Genel Borçlanmasının GSYİH'ya Oranı(%)	78,5	70,4	71,6	71,3	69,2	66,2	63,1	60,2

Kaynak: IMF (*) Tahmin

Pakistan'ın ekonomik gelişiminde tarım sektörünün büyük payı vardır. Ülkede gayri safi yurt içi hasılanın yaklaşık %21'ini tarım sektörü oluşturmaktadır. Başlıca tarım ürünleri; pamuk, buğday, pirinç, şeker kamışı ve mısırdır.

Pakistan'ın endüstriyel büyümesinde tekstil sektörü ağırlıklı rolü üstlenmektedir. Pek çok tüketim malı açısından kendi kendine yeterli olan Pakistan'da pamuk ve yün dokumacılığı, hazır giyim sanayi, deri ve deri mamulleri, çimento, sağlık ürünleri ve şeker, meşrubat gibi işlem görmüş gıda maddeleri Pakistan'ın temel endüstri malları arasında yer almaktadır. Ayrıca kimyasal madde üretimi de ülkede önemli bir gelişme göstermiştir.

Pakistan ekonomisinin büyüme performansına dönemler itibarıyla bakıldığında, 1980'ler boyunca yıllık ortalama %6 olan oranın 90'ların ilk yarısında %5, ikinci yarısında ise %4 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ekonominin ve ihracatın sadece pamuk-tekstil ve buğday üçlüsü olarak son derece dar bir tabana sıkışmış olması, ülke ekonomisini doğal olarak dış şoklara ve dalgalanmaların etkilerine açık ve "kırılgan" bir hale getirmektedir. Kamu açıkları ve dış açıklar gibi makroekonomik dengesizlikler de istikrarlı ve yüksek büyüme oranlarının önündeki en ciddi engeller olarak durmaktadır.

İmalat sanayi ise, 11 Eylül 2001 saldırısından sonra geniş çaplı bir bunalıma girmekle birlikte, hemen ertesinde lağvedilen Amerikan yaptırımları ve sektöre açılan yeni krediler sayesinde toparlanma yoluna girmiştir. Bu alandaki en büyük sorun, Hindistan ile girilen siyasi ve askeri gerginlik olmaktadır. Gerginlik, bu bölgede (Afganistan ve terör eylemleri sorunlarının ön plana çıkması nedeniyle) ikinci plana düşmüş gibi görünmesine karşın, sürekli bir "potansiyel rahatsızlık kaynağı" olarak ortada durmakta ve ekonomik performansın üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Pakistan'ın kalkınma programlarının uygulanmasında, uluslararası finans kuruluşları önemli rol oynamaktadır. IMF ile çeşitli anlaşmalar ve stand-by düzenlemeleri yapılmaktadır.

IMF'in Pakistan'a sağladığı "stand-by" kredileri, likidite sıkışıklığına önemli bir rahatlama getirmiştir. Bu kredilerin Pakistan ekonomisine sağladığı diğer önemli dolaylı katkı ise, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşlar ile diğer uluslararası ve ulusal kredi kuruluşlarının ve uluslararası yatırımcıların Pakistan'ın mali güvenilirliği konusundaki tereddütlerini bir ölçüde gidermiş olmasıdır. Bu çerçevede, söz konusu uluslararası finans kuruluşları Pakistan'a yönelik kredi hatlarını hayata geçirmeye başlamışlardır.

2.2.Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Pakistan yabancı yatırımlar konusunda liberal bir politika izlemeye devam etmektedir. Bu durumun sebepleri IMF gibi uluslararası örgütlerin etkisi ve politik istikrarsızlık ve yüksek terörist saldırı riski yüzünden yatırımcıların tedirgin olmasıdır. Ülkede yatırım konusunda az sayıda sınırlama mevcutken pek çok sektör için cömert teşvikler sağlanmaktadır. Ülkede önemli özelleştirmelerin hızla yapılmaması ve güvenlik konusundaki problemler yabancı yatırımların önündeki en büyük engeldir.

Çin Pakistan'daki en önemli yatırımcılardan biri olmaya devam etmektedir. Çin'in yatırımlarının çoğunluğu altyapı projelerine yöneliktir. Batılı yatırımcılar gibi Çin'de güvenlik konusu ile ilgilidir. Ortadoğu ülkeleri de özelleştirme projeleri devam ettiği sürece önemli yatırımcılardan olmaya devam edecektir. Çok sayıda nakit zengini körfez kökenli firma ülkede büyük yatırım projeleri ile ilgilidir.

Hükümet yeni Gwadar limanında bir endüstri bölgesi kurmayı planlamaktadır. Bu bölge yeni bir havalimanı ve karayolu bağlantıları ile Orta Asya ve Çin'e yönelik olacaktır.

Enerji sektörü özellikle Pakistan'ın kronik enerji darboğazı yüzünden yabancı yatırımcılar için gelecek vadeden bir alandır. Pakistan'ı İran ve Hindistan'a bağlayacak boru hattı projesi Hindistan'ın Pakistan güvenlik durumu hakkındaki endişelerinden dolayı askıya alınmıştır. Ancak hattın İran- Pakistan arasındaki kısmı için görüşmeler ilerlemektedir.

Doğrudan Yatırım Akışı ve Stoku

	<u>2023</u>	<u>2024*</u>	<u>2025*</u>	<u>2026*</u>	<u>2027*</u>	<u>2028*</u>	<u>2029*</u>
Ülke dışından gelen doğrudan yatırım (milyon \$)	2048	2600	1870	2180	1805	2189	2048
Ülke dışından gelen doğrudan yatırımın GSYİH ya oranı (%)	0,61	0,70	0,50	0,50	0,40	0,40	0,40
Ülke dışından gelen doğrudan yatırım stoku (milyon \$)	27.169	29.770	31.640	33.820	35.625	37.814	39.862
Ülke dışına giden doğrudan yatırım (milyon \$)	-32,00	-180,00	-122,00	-69,00	-107,00	-85,00	-118,00
Ülke dışına yapılan doğrudan yatırım stoku (milyon \$)	2852	3033	3155	3224	3331	3416	3534

Kaynak: EIU *: Tahmini Veriler

2.2.2. Ülkede İş Kurma Mevzuatı

Pakistan'da bir iş adi şirket, ortaklık, limited ya da anonim şirket olarak kurulabilir. Yabancı yatırımcılar genellikle 1984 şirketler yasasına göre limited şirket olarak yatırımlarını başlatmaktadır. Yabancı yatırımcılar Pakistan Menkul Değerler ve Döviz Komisyonu'na (SECP) tescil olmalıdır. Şirket tescil ofisleri tüm eyalet başkentlerinde ve aynı zamanda Islamabad ve Multan'da bulunmaktadır. Yeni kurulan şirketler aynı zamanda kullanılacak şirket isminin kural dışı olmadığına ve daha önceden başka bir şirket tarafından alınmamış bir isim olduğuna dair SECP'den onay almak zorundadır.

Menkul değer satışı yoluyla halka açılma ya da sermaye artırma niyetinde olan şirketler Sermaye İşlemleri Denetmenliği'nden (CCI) izin almalıdırlar. Bu formaliteler yerine getirildikten sonra firmalar ihtiyaçlarına göre aşağıdaki kurumlara başvurmalıdır:

-Elektrik: Karaçi Bölgesi için Karaçi Elektrik Tedarik Şirketi (KESC), ülkenin kalan bölümleri için Su ve Enerji Geliştirme Kurumu (WAPDA)

-Doğalgaz : Pencap ve Kuzeybatı Sınır Bölgesi için Sui Kuzey Gaz Boruhatları Şirketi, Sindh ve Belucistan için Sui Güney Gaz Şirketi

-Telefon, Faks : Pakistan Telekomünikasyon Şirketi

-Cep telefonu : Mobilink, Ufone, Instaphone, Paktel, Warid ve Telenor

-Su : Yerel kamu idareleri

On kişiden fazla işçi çalıştıracak imalat şirketleri yerel sanayi baş denetçisinden onay almalıdır.

Ulusal vergi numarası almak için şirketler Gelir İdaresinin gelir vergisi dairesine kaydolmalıdır.

Yabancı şirketler kuruluşundan itibaren 30 gün içerisinde Maliye Bakanlığının Ortak Girişim Tescil Dairesine aşağıdaki dokümanları iletmelidir:

- Şirket kuruluş sözleşmesi veya tüzüğünün onaylı kopyası

- Şirketin tescilli ofisinin ya da yurtdışındaki ofisinin tam adresi - Şirket CEO'sunun ve yönetim kurulu üyelerinin isimleri

- Şirket adına resmi işlerde temsil yetkisine sahip Pakistan'da ikamet eden kişilerin isim ve adresleri

Pakistan'da şirket kurmak, şirket birleşmeleri ve satın almalar için detaylı bilgilere aşağıdaki web sitelerinden ulaşılabilir:

www.secp.gov.pk/organization/CRO.htm, www.pakboi.gov.pk

3. SEKTÖRLER

3.1.Tarım

Pakistan ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörü en önemli sektör konumundadır. GSYİH'nin yaklaşık dörtte biri tarım ve hayvancılık sektöründe üretilmekte, ayrıca işgücünün de yaklaşık yarısı da bu sektörde istihdam edilmektedir. Hayvancılık sektörünün ürettiği GSYİH, tarım ve hayvancılık sektörünün toplam olarak ürettiği GSYİH'nin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Tarım ülkenin işlenmiş tarım ve sanayi sektörlerine hammadde ve döviz girdisine önemli katkı sağlamaktadır. Tarımsal alanda kendi kendine yeterlilik hükümetlerin öncelikli hedefi olarak yer almaktadır.

Ülkenin önemli tarım ve hayvancılık ürünleri pamuk, pirinç, şeker kamışı, buğday, mısır, inci darısı, nohut, soğan, patates, mango, süt, et, balık, yumurta, susam, elma, narenciye, hurma, muz, lahanadır.

Pakistan önemli bir süt üreticisi olmasına rağmen süt işleme kapasitesi çok kısıtlı düzeydedir.

Pencap eyaleti ülkenin tarım ambarı statüsünde çok verimli arazilere sahip olup yılda en az üç hasat (alternatifli olarak pirinç, şeker kamışı, mısır, buğday vb.) alınabilmektedir.

Pakistan’da toprak reformu gerçekleştirilmediğinden, ekilebilir alanların yarısından daha azı küçük çiftlikler tarafından işletilmekte, diğer ekilebilir alanlar ise sayıları daha az olan büyük toprak sahipleri tarafından işletilmektedir.

Asya Kalkınma Bankası 2025 yılı itibariyle, tarımda gerçekleştirebilecek olan iyileşmenin Pakistan gayri safi milli hasılasına %2,5 büyümeye olarak yansıyabileceğini öngörmüştür ki tarımın ülke ekonomisinde oynadığı rol bu atıfla dahi çok rahat göze çarpmaktadır.

Tarım ve hayvancılık sektöründe etkili olan kurum ve kuruluşlar ile STK’ların önemli bir kısmına aşağıdaki adreslerden ulaşılabilir.

Pencap Eyaleti Gıda Otoritesi (Punjab Food Authority): <https://pfa.gop.pk>

Pakistan Pirinç İhracatçıları Derneği (Rice Exporters Association of Pakistan): <http://reap.com.pk>

Pakistan Un Fabrikaları Derneği (Pakistan Flour Mills Association): <http://www.thepfma.com>

Pakistan Şeker Fabrikaları Derneği (Pakistan Sugar Mills Association): <http://www.psmacentre.com>

Pakistan Ürün Koruma Derneği (All Pakistan Crop Protection Association): www.pcpa.pk

Pakistan Ürün Yaşatma Derneği (Crop Life Pakistan Association): <http://www.croplifepakistan.org>

Pakistan Süt Ürünleri-Mandıracılar Derneği (Pakistan Dairy Association): <https://www.pda.com.pk>

Pakistan Sebze Meyve İth. İhr. ve Tüccarları Derneği (All Pakistan Fruit & Vegetable Exporters & Importers & Merchants Association): <http://www.pfva.net>

Pakistan Kuru Yemiş İth. İhr. Derneği (All Pakistan Dry Fruit Importers & Exporters Association): <https://apdiea.org.pk>

3.1.1. Tohumculuk

Pakistan ile başlıca tohum ticaret kalemleri: Ayçiçeği, Mısır ve hıyar tohumlarıdır.

Türkiye’nin Pakistan ile Tohum Ticaret Verileri (TÜİK/2025)

2025 yılında toplam 308 milyon dolarlık tohum ihracatımız içerisinde Pakistan’a 139 bin dolarlık bir tohum ihracatımız bulunmaktadır.

HS12	HS12 adı	Ölçü adı	Miktar	İhracat Dolar	İthalat Dolar
120600100000	Ayçiçeği tohumu; tohumluk	KG	11.835	104.804	0
120721000000	Pamuk tohumu; tohumluk	KG	8	24	0

12077000000	Kavun, Karpuz tohumu				
		KG	90	17.452	4.020
120991800012	Domates tohumu				
		KG	6	8.110	0
120991800013	Hıyar tohumu				
		KG	1.927	250.936	81.349
120991800014	Soğan tohumu				
		KG	600	39.000	0
60290100000	Mantar miselleri				
		KG	42	244	0
71290110000	Tatlı mısır (tohumluk) (melez) (kurutulmuş)	KG	1.500	50.700	0
100510150000	Mısır (tek melez); tohumluk	KG			
			209.604	523.837	0
100510180000	Mısır (diğer melezler); tohumluk	KG			
			143.511	398.975	0
12091000000	Şeker pancarı tohumu	KG			
			2	50	0
120999100000	Orman ağaçlarının tohumları	KG			
			1	0	146

Türkiye'nin Pakistan İle Fidan Dış Ticaret Verileri

2025 yılında Pakistan'a fidan ihracatı ve ithalatı gerçekleştirilmemiştir.

Türkiye'nin Pakistan İle Süs Bitkileri Dış Ticaret Verileri

2025 yılında Pakistan'a süs bitkisi ihracatı ve ithalatı gerçekleştirilmemiştir.

3.1.2. Hayvancılık

Pakistan'da tarımdan elde edilen gelirin yaklaşık yarısı hayvancılıktan sağlanmaktadır. Ülkedeki toprakların %7'sine yakını çayır ve meralardan oluşur. Keçi, koyun, manda ve sığır ülkede beslenen hayvanların başlıcalarıdır. Beslenen hayvan sayısı fazla olduğu hâlde hayvancılık geleneksel yöntemlerle yapıldığından verim düşüktür. Bu hayvanların bakım işlerinin işgücüne dayalı olarak işçiler tarafından elle yapıldığı, genelde makineleşme ve otomasyona bağlı olarak yapılamadığı söylenebilir. Ayrıca sağım, hayvanların sevk ve idaresi gibi işlemler de işçiler tarafından yapılmaktadır. Elbette bu durum verimliliği ciddi ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir. Ülke topraklarının ve iklimin Türkiye'de Çukurova Bölgesine çok benzerlik göstermesi nedeniyle çok verimli olduğunu ancak bu verimliliği ortaya çıkaracak teknolojik uygulamaların ve yatırımların yapılmasının gerektiği söylenebilir. Elbette kırsaldan şehirlere göçün getirdiği sosyal sorunlar da ülkede hayvancılığın gelişmesine engel teşkil etmektedir.

3.1.3. Balıkçılık

Pakistan'daki önemli ekonomik etkinliklerden biri de balıkçılıktır. Balık yönünden zengin olan ülkede kıyı balıkçılığı yapılmaktadır.

3.2. Enerji

Pakistan'ın enerji tüketiminin %80'i petrol ve gazdan karşılanmaktadır. Petrol, başta Suudi Arabistan olmak üzere Orta Doğu ülkelerinden, gaz ise İran'dan ithal edilmektedir. Pakistan'da, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG), sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) ve kömür diğer enerji kaynakları olarak sayılabilir. SSGCL (Sulphur and Gas Corporation Limited) ve SNGPL (Sulphur and Natural Gas Pipeline Corporation Limited) adlı şirketler ise başat doğalgaz ve LNG dağıtım distribütörleridir.

Hidro enerji ülkenin toplam enerji ihtiyacının yaklaşık %13'ünü karşılamakla birlikte diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payı oldukça düşüktür. Pakistan'da enerji arzındaki (özellikle elektrik ve gaz) düzensizlikler ve kesintiler nedeniyle ülke ekonomisinin her alanı zarar görmekte olup, son yıllarda artırılan hidro enerji yatırımları ile bu sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır. Enerji arzı yetersizliğinin de etkisiyle günlük elektrik kesintilerine sıklıkla rastlanılmaktadır. Elektrik izinsiz kullanımının yaygın olması nedeniyle ülke dünyanın en pahalı elektrik fiyatlarına sahip ülkelerinden birisidir. Pahalı elektrik tedariki hem hane halkını hem de işletmeleri büyük maliyetlerle karşı karşıya bırakmaktadır.

WAPDA (Water and Power Development Authority), Pakistan'da su, elektrik üretimi ve dağıtımından sorumlu birincil kamu sektörü kuruluşudur. Ülke yenilenebilir enerji alanında önemli atılımlar yapmaktadır.

Pakistan'ın petrol ve gaz ürünlerinde düzenleyici kurumu "Oil and Gas Regulatory Authority"dir (OGRA). (www.ogra.org.pk)

Enerji alanında faaliyet gösteren önemli şirketlerden biri olan Zorlu Enerji Pakistan'da rüzgâr enerjisinden elektrik üretmekte ve güneş enerjisi için de yatırımları devam etmektedir.

Ayrıca, iki ülkenin Enerji Bakanlıklarına bağlı birimler arasında bu yıl imzalanan anlaşmaya göre Karaçi açıklarında belirli alanlarda ortak petrol gaz arama faaliyeti için anlaşma sağlanmıştır.

3.3. Sanayi

Sanayi sektörü ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık %20'sini oluşturmakta olup, ülkenin başlıca sanayi dalları: Pamuk ve yün dokumacılığı, iplik ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri, cerrahi malzemeler, gübre, çimento, bakır, sağlık ve eczacılık ürünleri, spor eşyaları, hazır gıda ve şeker, kimyasal maddeler, kağıt, inşaat malzemeleridir. Dikkati çeken önemli bir husus ise sanayide aşırı düzeyde emek yoğun (emeğin diğer ülkelere göre çok nispeten ucuz olmasının da etkisiyle) bir üretim modelinin mevcut olduğudur.

Devlet tarafından uygulanan destek programlarının da katkısıyla iplik, tekstil, dokuma, şeker rafineciliği gibi bazı sektörler gelişme göstermiştir. Sanayinin ihracata katkısı giderek artış göstermektedir.

Ülkede, pamuk ve yün dokumacılığı, iplik ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri, cerrahi malzemeler, gübre, çimento, bakır, sağlık ve eczacılık ürünleri, spor eşyaları, hazır gıda ve şeker, kimyasal maddeler, kağıt, inşaat malzemeleri önemli sanayi ürünleri arasındadır.

3.4. Madencilik

Pakistan’da madencilik sektörü ülke GSYİH’sinin yaklaşık %3’ünü üretmesine rağmen, sektörün ihracat potansiyeli yeterince değerlendirilmemektedir. Pakistan madencilik sektörünün ihracatı bu sektördeki tüm dünya ihracatının yaklaşık %0,1’ini teşkil etmektedir.

Pakistan, zengin mineral kaynaklarına sahip bir ülkedir. Özellikle;

- Nadir Toprak Elementleri: Pakistan, nadir toprak elementlerinin (lantanidler) yer aldığı bazı bölgeleri içermektedir. Balochistan, Sindh ve özellikle Gilgit-Baltistan bölgeleri, potansiyel NTE kaynakları olarak öne çıkmaktadır. Gilgit bölgesindeki dağlık alanlar, nadir toprak elementleri açısından zengin yataklar barındırmaktadır.

- Diğer Kritik Ham Maddeler: Bakır, altın, çinko, lityum ve kobalt gibi kritik madenler de Pakistan’da önemli rezervlere sahiptir.

Ayrıca akuamarin, topaz, yakut, zümrüt, turmalin gibi değerli ve/veya yarı değerli taşlar mevcuttur. Pakistan’da bulunan Khewra Salt Mine, dünyanın en büyük 2. tuz madenidir.

3.5. Turizm

Pakistan gelişmekte olan bir ülkedir ve aynı zamanda sahip olduğu çeşitli doğal güzelliklerinin yanı sıra geleneksel ve kültürel mirası ile çekici bir turist destinasyonudur. Ancak Sahillerden, yeşil tepelere, en iyi çöllerden, antik tarihe, pazarlardan, çarşılar, geleneksel kıyafetlerden, mutfağına büyük bir çeşitliliğe sahip olan Pakistan turizmi, son yıllarda birçok engellerle karşı karşıyadır. 2005 yılında meydana gelen deprem, ülkenin kuzey bölgelerindeki en cazip turistik yerlerin altyapısına zarar vermiştir. Terörist saldırılar ülkedeki turizmin gelişimini engelleyen bir başka olumsuzluktur. Yabancılar terör saldırılarının yüksek tehdidinden dolayı Pakistan’ı bir turizm destinasyonu olarak seçme konusunda istekli değildir.

3.6. İnşaat ve Müteahhitlik Hizmetleri

Hükümet inşaat sektörünü canlandırmak için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. 2005 yılında meydana gelen deprem sonrası hasar gören yerlerin yeniden inşası için kamu harcamalarının artırılması ve Afganistan’daki yeniden yapılanma süreci sektörün son yıllarda büyümesinde önemli rol oynamıştır. Yeni konut politikası ile ülkenin 4-5 milyon olarak hesaplanan konut açığının kapatılması 12 hedeflenmektedir ve halihazırda yılda 300 bin adet konut inşa edilmektedir. Konut sektöründe yaşanan hızlı büyüme gayri menkul piyasasına yabancı kaynak akışı ve piyasadaki spekülasyonlar ile daha da hızlanmaktadır. Nüfusun, güvenliğin zayıf olduğu sınır bölgelerinden büyük şehirlere doğru kayması da bu eğilimi desteklemektedir. Hükümet son yıllarda konut ve inşaat sektörünü geliştirmek için mortgage finansmanını destek ve inşaat girdilerinde vergi indirimi gibi çeşitli teşvikler geliştirmiştir. Boyadaki gümrük vergileri kaldırılmış, konut yapımında kullanılan malzeme ve ithal makinelerin vergileri de azaltılmıştır. Hükümet bankaları inşaat sektörüne daha fazla kredi vermeleri için teşvik etmektedir. Ayrıca emlak ve arazi sahipliği ile ilgili kapsamlı bir veri tabanı kurularak işlemlerin daha şeffaf ve güvenli yapılması sağlanmıştır. Hükümet enerji temini ile kara ve demir yollarının ıslahı konusuna da önem vermektedir.

3.7. Ulaşım ve Telekomünikasyon

Karayolu ile yük taşımacılığindeki artışın sebeplerinden biri de Pakistan demiryollarının göreceli olarak daha yavaş büyümesidir. Ülkenin toplam demiryolu uzunluğu 7.791 km'dir ve 1988 yılından bu yana yeni demiryolu inşa edilmemiştir. Demiryolu ile yük taşımacılığı 2000li yıllarda küçük oranda bir artış göstermiş, fakat 1990'ların sonundaki rakamın altında kalmıştır. Pakistan'ın karayolu ağının toplam uzunluğu 264.853 km olup, bu yolların %60'ını stabilize yollar oluşturmaktadır. Yük taşımacılığının %96'sı karayolları ile yapılmaktadır. Otobanlar toplam karayollarının %4,2'sini oluşturmalarına rağmen karayolu trafiğinin %90'ını taşımaktadırlar. 1999 yılında merkezi hükümet, daha önce bölgesel yönetimlerin kontrolünde olan otobanları, bunları paralı olarak işletebilecek gruplara kiralayabilmek amacıyla kendi kontrolüne almıştır. Hükümet ulaştırma sektörünü özel sektöre açmıştır.

Deniz Ulaşımı

Pakistan'da başlıca iki tane liman bulunmaktadır: Karaçi Limanı ve Quasim Limanı. Özellikle Karaçi Limanı uluslararası taşımacılıkta yoğun olarak kullanılmaktadır.

Hava Ulaşımı

Pakistan'da 34 adet havaalanı bulunmaktadır. Bunlardan beş tanesi uluslararası niteliktedir. Uluslararası nitelikte olanlar; Karaçi, Lahor, İslamabad, Peşavar ve Quetta havaalanlarıdır. Türkiye ile Pakistan arasındaki havayolu ulaştırması ilişkileri 13 Temmuz 1973 tarihinde imzalanan "İkili Hava Ulaştırma Anlaşması" ile 24 Ekim 1986 tarihinde trafik haklarını yenileyen "Agreed Minutes" çerçevesinde yürütülmektedir. Türk Hava Yolları Karaçi'ye sefer düzenlemektedir. Pakistan Havayolları da Karaçi'den İstanbul'a sefer düzenlemektedir.

Ülkedeki beş deniz limanı ile on uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ICAO koduna sahip ticari havalimanı Pakistan'ın lojistik ağının önemli ayaklarını oluşturmaktadır.

3.8. Bankacılık

Finansal hizmetler 1990'lı yılların ilk yarısında serbestleştirilmiştir. Bazı yeni bankalar lisans almış, döviz kontrolleri kaldırılmış, para ve kredi politikaları daha piyasa odaklı hale getirilmiştir. Daha önceki dönemde kamu bankaları rekabetçi olmaları ve portföylerini özenli bir şekilde yönetmeleri konusunda fazla teşvik görmemiş, politik baskılar verimsizliğe ve yüksek faiz oranları kredilerin azalmasına yol açmıştır. Sektörde özelleştirmenin başlaması ile bu durum temelden değişmiştir. Aktif pazarlama ve artan talep bankaların kredi verme oranlarını hızla artırmıştır. Kredilere en fazla talep ağırlıklı olarak tekstil sektöründen olmak üzere kurumsal müşterilerden gelmektedir. Ticaretin finansmanı da kurumsal kredilerde önemli yer tutmaktadır. Bu konuda en önemli sektörlerden biri pamuk ticaretidir.

Özellikle pamuk üretiminin düşük olduğu yıllarda kredi talebi artmaktadır. Son yıllarda tüketici kredileri de önem kazanmaktadır. Ancak bu eğilimin sürmesi mevcut ekonomik sıkıntı ve belirsizliklerin son bulmasına bağlıdır. Ülkede İslami bankacılık da oldukça yaygındır ve batı tarzı ve İslami bankacılığın birlikte var olmaya devam etmesi beklenmektedir.

3.9. Tekstil

Tekstil, Pakistan ekonomisinin en önemli sektörüdür. Pakistan dünyanın en büyük ham pamuk üreticilerinden biridir. Pamuk üretiminde ilk sıralarda olması nedeniyle tekstil sanayii ülkenin en önemli sanayi koludur. Toplam ihracatının %60'ından fazlasını tekstil ürünleri oluşturmaktadır. İplik ve kumaş

retiminde yoğunlaşma mevcut olup, buna karşılık hazır giyim üretimi yok denecek kadar sınırlı ve üretim kalitesi düşüktür. İpliğin büyük bir kısmı ihraç edilir ve aslında kazanç potansiyeli daha yüksek yerli üreticiye çok az bir miktar kalır.

İthal tekstil makineleri pazarı, tekstil sanayiinin gücüyle doğrudan bağlantılıdır. Pakistan, yerel tekstil sanayiinin birçok ciddi problemlerine karşın Asya'nın en büyük sekizinci tekstil ihracatçısıdır. İplik sanayii için mil ve döner bilezikler, dokuma sanayi için dokuma tezgahı, kumaş boyama ve bitirme ekipmanları, örme ve dikiş makineleri ve tarama makineleri için tel ve plastik-kauçuk bobinler gibi aksamaları üreten çok az sayıda yerel makine fabrikası bulunmaktadır. Yerli makine sanayii, artan rekabet ortamında çok daha fazla modern makinelere ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, gelişmiş makinelere (kullanılmış dahil) olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Yüksek girdi maliyetleri, düşük talep ve yüksek faizli kredilerin birçok işletmenin kapanmasına ya da üretimlerini azaltmasına yol aması, Pakistan iplik sanayinin makine pazarı için sınırlı satış olanakları sunmasına neden olmaktadır. Hükümet, iplik sanayini canlandırmak için yatırım planları yapmaktadır. Yeni yatırımların yanı sıra mevcut tesislerin modernizasyonu da plan dahilindedir.

Sektör, iplik fiyatlarındaki artış, yüksek enerji fiyatları, Doğu Asya paralarının devalüasyonu ile profesyonel yönetim ve kurumsal finansman eksikliğinden olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu olumsuz koşullara rağmen dokuma sanayii gelişme eğilimindedir. Pakistan'dan iplik satın alan denizaşırı alıcıların azalan talebi ve nihai ürün ihracatından elde edilen yüksek kazanç, iş adamlarını giyim ve katma değeri yüksek ürün ihracatına yönlendirmiştir. Bu nedenle, örme ve dikiş makinelerinde olduğu gibi mekiksiz dokuma makineleri için de bir pazar oluşmuştur. Sektörün finansman olanakları kısıtlıdır. Makine satışı konusundaki fırsatlar kullanılmış makine ile sınırlıdır.

3.10. Hizmetler

Pakistan'ın hizmetler sektörü gelişen finans hizmetleri ve bilişim teknolojileri (IT) hizmetleri sayesinde hızla büyümektedir. lke gayri safi milli hasılasının yaklaşık %55'i hizmetler sektöründen elde edilmektedir. Yurtdışındaki Pakistanlıların aile üyelerinin ve yakınlarının ziyaretleri dışında ülkenin dış ülkelerden gelen yüksek gelirli turist sayısı oldukça sınırlıdır. Ülkenin turizm sektörü altyapı ve tesisleşme eksikliği ile terör riski nedeniyle potansiyelinin çok altında kalmıştır. Ancak son bir yılda ülkenin bazı şehirlerinin turizm destinasyonu olması yönünde adımların atıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte ülkenin diğer alanlarında olduğu gibi turizm alanında da potansiyeli yüksektir. Himalaya yakınlarında ve ülkenin kuzeyinde yer alan Gilgit-Baltistan bölgesinde bazı doğa manzaralarının Pakistan'ın doğal harikası olarak tarif edilmektedir. Ayrıca ülkede tarihi yapılar ve kaleler/surlar tarihi zenginlikleri arasındadır. Eski Lahor diye adlandırılan tarihi alan oldukça zengin kültürel mirasa sahiptir. Hkmetler ülkenin özellikle kuzey kısımlarında bulunan turistik potansiyeli değerlendirmek konusunda çaba göstermektedirler.

Pakistan, giderek küçülen deniz filosu yüzünden taşımacılık konusunda sıkıntı içindedir. Deniz taşımacılığında kamu firmalarının imtiyazlı rolü nedeniyle sektörün büyümesi konusunda endişeler oluşmaktadır.

Ülkedeki kayıtlı bilişim ve alt sektörlerinde faaliyet gösteren, "Pakistan Software Export Board"a (PSEB) tescil edilmiş kayıtlı firma sayısı 2024 yılsonu itibariyle 18.000'e yaklaşmıştır.

Pakistan Hükümeti bilişim sektörünün ihracat potansiyelinin farkında olup, hem politika hem de kaynak tahsisi olarak bu sektöre çok önem vermekte, böylece Pakistan'ın bilgisayar yazılımı sektörü son birkaç yıldır istikrarlı bir şekilde büyüme kaydetmektedir.

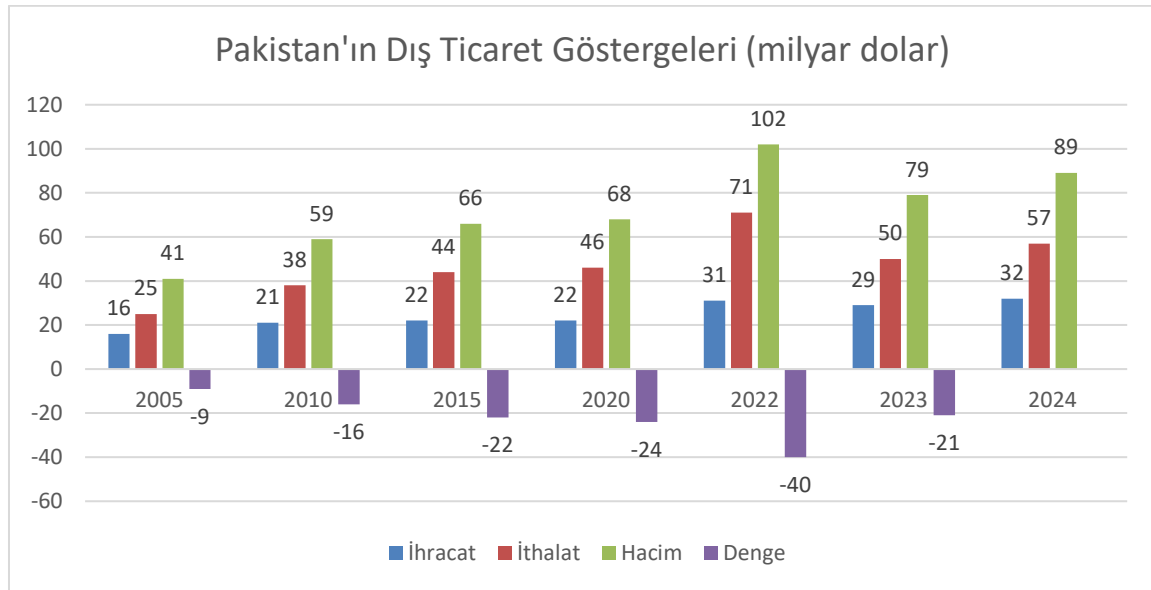
Hizmet ticareti istatistikleri ise Pakistan'ın Merkez Bankası tarafından yayınlanmakta ve IMF'nin öngördüğü Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonuna göre gözlemlenmektedir.

Pakistan'da yazılım şirketlerinin üslendiği 27 teknopark bulunmaktadır. Bu teknoparklarda 200'e yakın şirket bulunmaktadır.

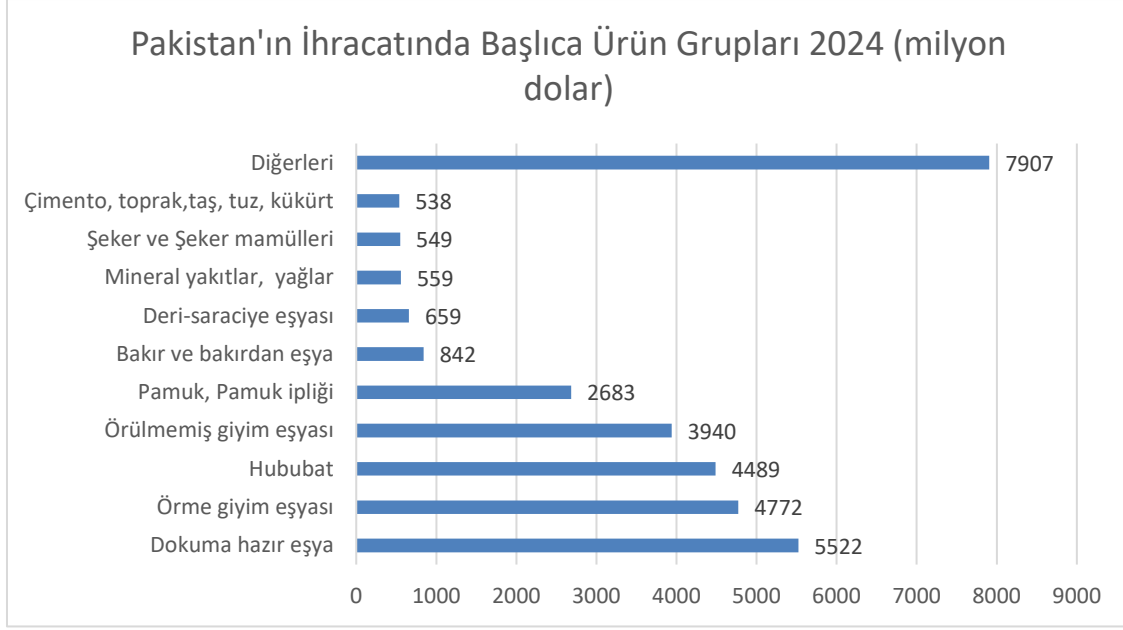
4. DIŞ TİCARET

4.1. Genel Durum

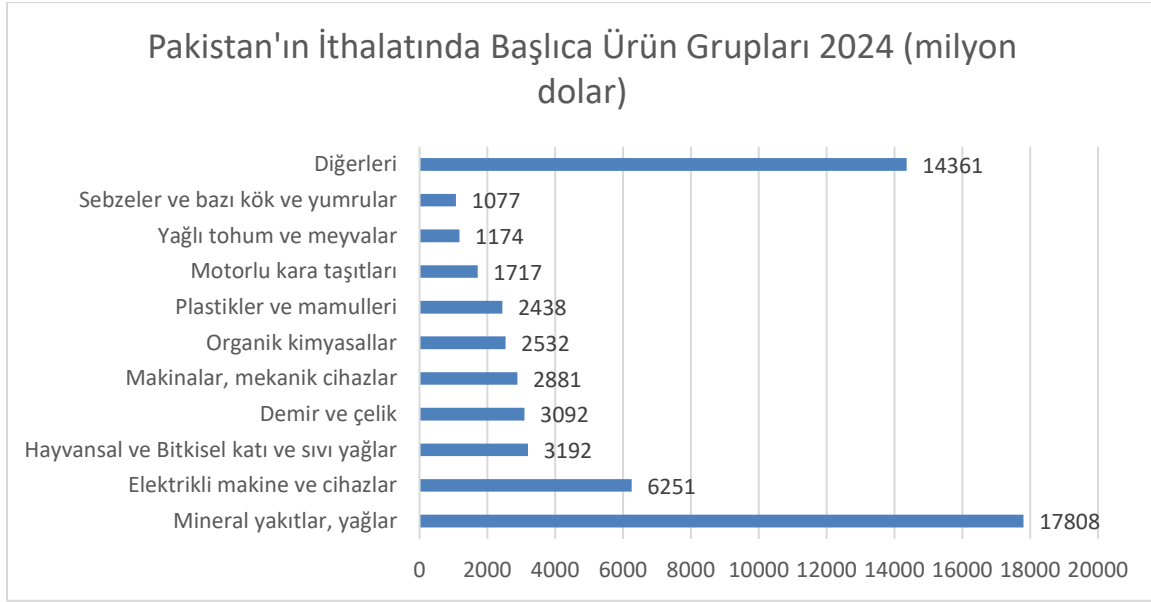
2001 yılından beri dünya ticaretindeki genişlemelere paralel olarak Pakistan'ın hem ihracatı hem de ithalatı sürekli artış göstermiştir. Bunun sonucunda 2001 yılında 9,1 milyar dolar olan ihracatı 2024 yılında 32,5 milyar dolara, 9,7 milyar dolar olan ithalatı da 56,5 milyar dolara yükselmiştir. Pakistan dış ticaret dengesi sürekli olarak açık veren ülkelerden biridir. 2024 yılında dış ticaret açığı 24,1 milyar dolara ulaşmıştır.

Kaynak: Trademap

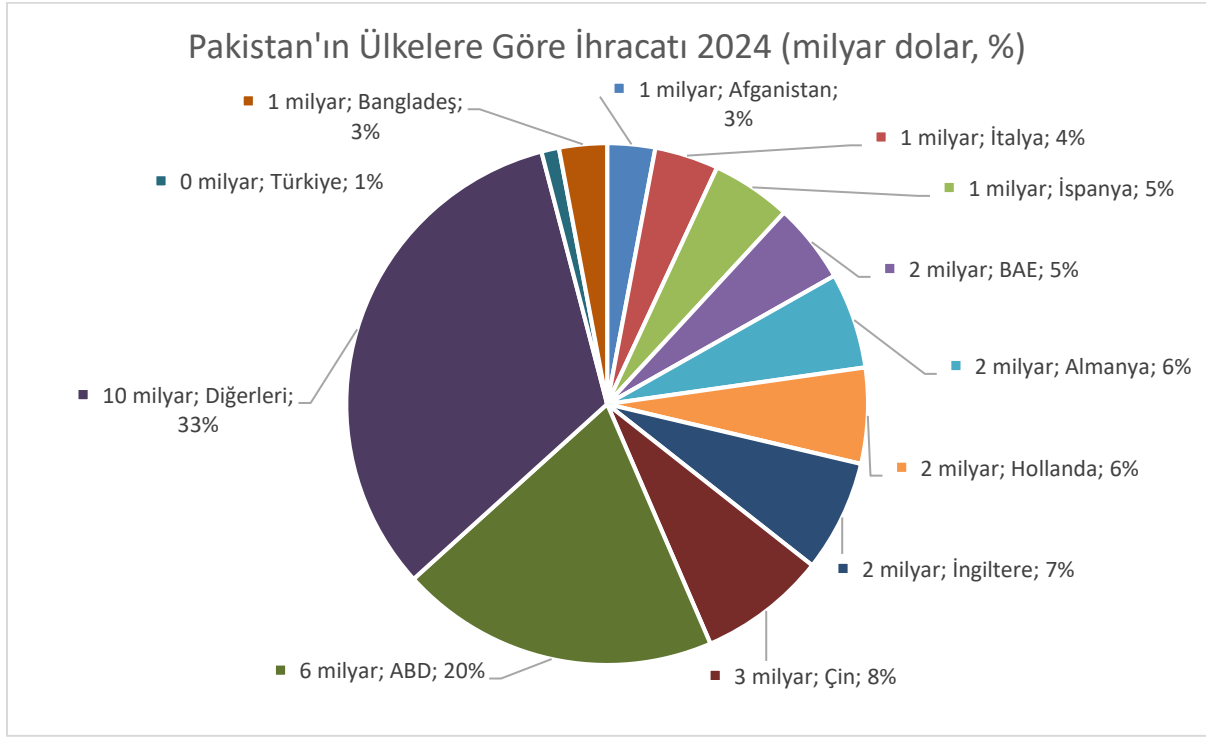

Kaynak: Trademap

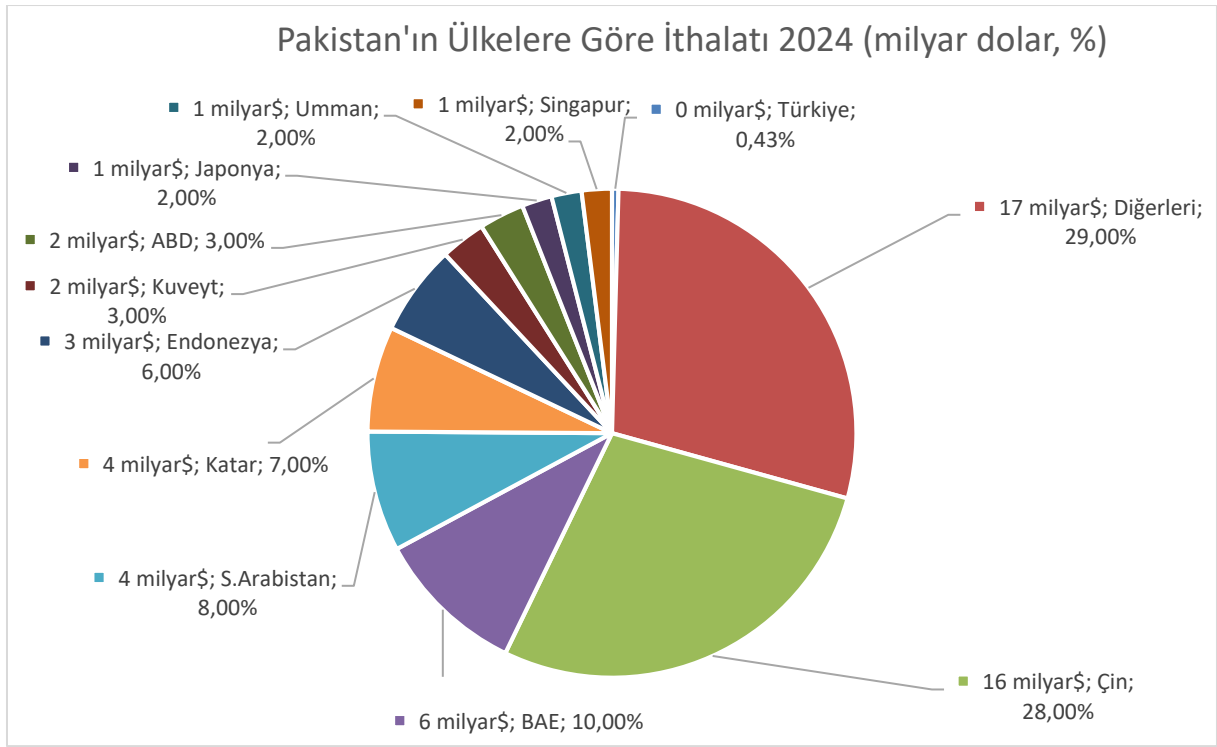
Kaynak: Trademap

İhracatında başlıca ülkeler: ABD, Çin, İngiltere, Hollanda, Almanya, BAE.

Kaynak: Trademap

İthalatında başlıca ülkeler: Çin, BAE, S. Arabistan, Katar.

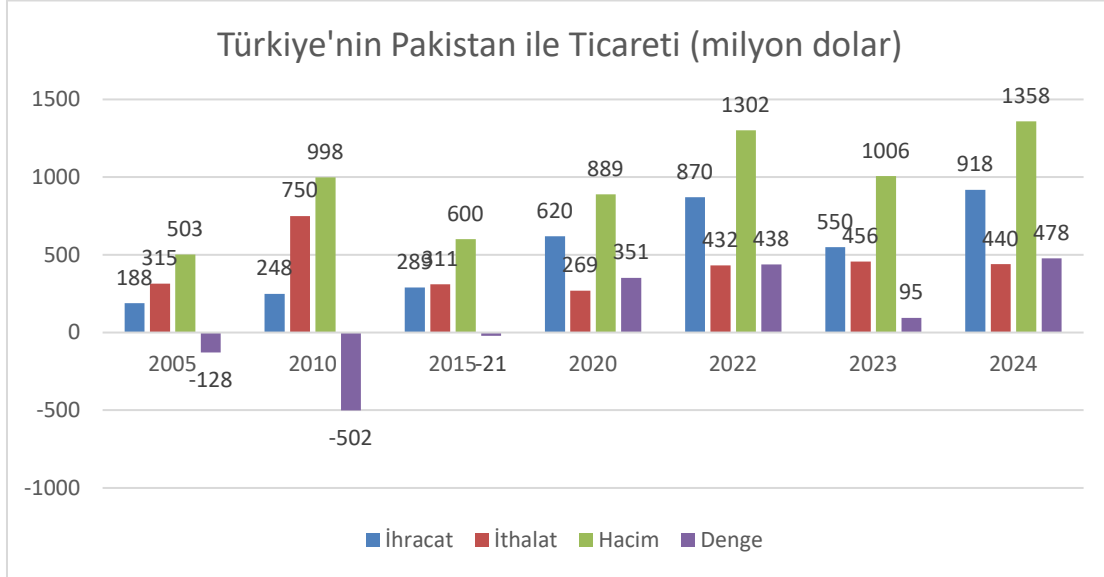

Kaynak: Trademap

4.2. Türkiye İle Ticaret

4.2.1. Genel Durum

Türkiye- Pakistan Dış Ticareti

Kaynak: Trademap

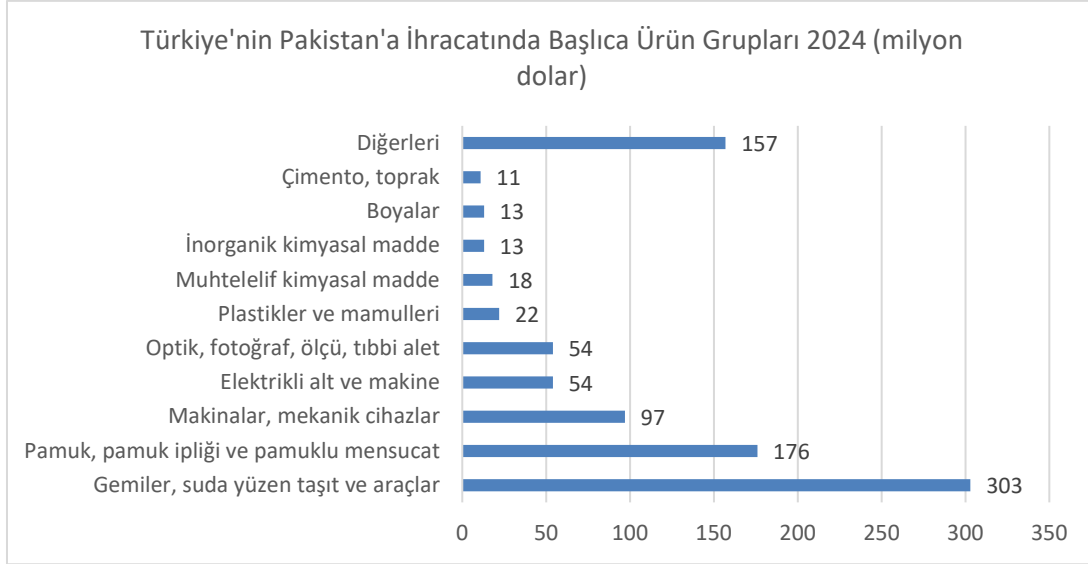
İki ülke arasındaki ilişkiler 1990'lı yıllarda başlatılan D-8 projesi ile daha da güçlendirilmiş, 2000'li yıllardaysa Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kapsamında en üst seviyeye taşınmıştır. Bu kapsamda bugüne kadar imzalanan belge sayısı 60'ı geçmiştir. Öte yandan yine bu kapsamda sürdürülen işbirliği askerî sanayi ve güvenlik gibi alanlarda da hızla devam etmektedir.

İki ülke arasında ticaret hacmi 2024 yılında yaklaşık 1,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılına kadar zaman zaman lehimize seyreden ikili ticaret, bu yıldan itibaren aleyhimize dönmüş ve Türkiye, Pakistan ile ticarete 2016 yılına kadar sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Ticaret dengesi 2016 yılından itibaren yeniden değişmiş ve Türkiye Pakistan'la ikili ticarete fazla vermeye başlamıştır. Türkiye ile Pakistan arasındaki mevcut dış ticaret hacminin iki ülkenin potansiyelinin çok altında olduğu görülmektedir.

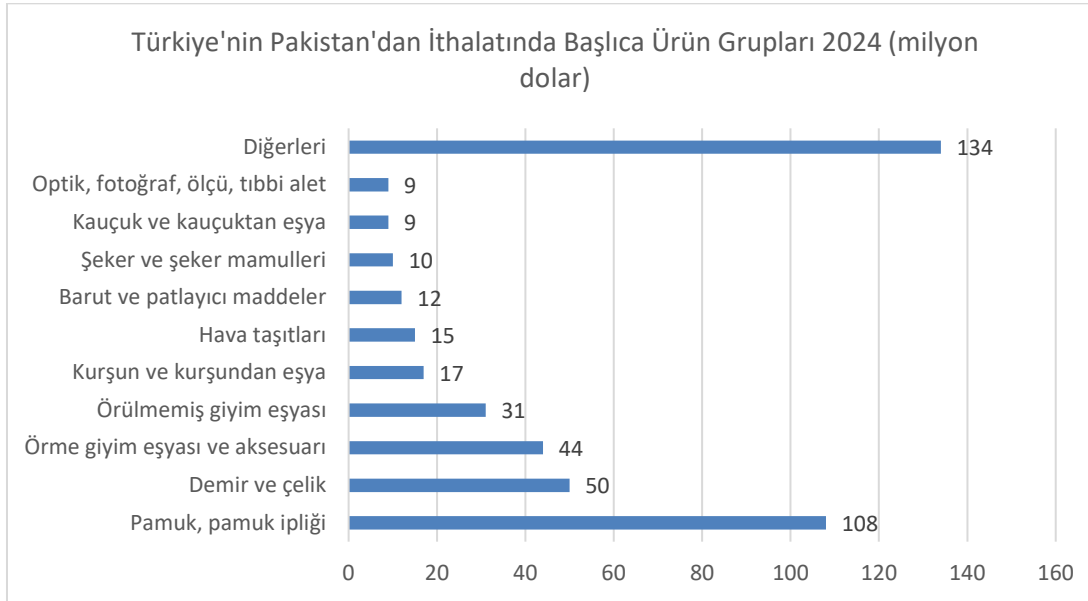
Türkiye'nin Pakistan'a en çok ihraç ettiği ürünler şunlardır: Pamuk (kardesiz, taranmamış); pamuk ipliği; pusulalar, diğer seyrüsefer alet ve cihazları; pamuk döküntüleri; dokuma iplikleri, mensucatın yıkanması, temizlenmesi, kurutulması, ütülenmesi, sarılması, katlanması vb. için makineler; telefon cihazları; pamuklu mensucat ve dizel motorlardır.

Türkiye'ye Pakistan'dan yapılan ithalatın çok büyük bir bölümünü pamuklu mensucat oluşturmaktadır. İthalatı yapılan belli başlı diğer ürünler: Pamuk ipliği, etil alkol, poliasetaller, diğer polieterler, epoksit-alkid reçineler ve hazır giyim ürünleridir.

Türkiye’de 306 adet Pakistan sermayeli firma bulunmaktadır. Söz konusu firmalar ağırlıklı olarak otomotiv, elektronik, telekomünikasyon, makine, ticaret ve bankacılık sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Pakistan’daki Türk yatırımları ağırlıklı olarak enerji, finans, altyapı projeleri ve müteahhitlik sektörlerindedir. Önümüzdeki dönemde Pakistan’da özellikle enerji ve müteahhitlik sektörlerinde yeni yatırımlara ihtiyaç duyulmakta ve Pakistan makamlarınca Türk yatırımcılara bu alanlara yatırım yapmaları yönünde çağrıda bulunmaktadır.

Kaynak:Trademap

Kaynak:Trademap

Türkiye’nin Pakistan’a İhraç Ettiği İlk 10 Tarım Ürünü:

ÜRÜNLER	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Buğday ve mahlut unu	0	0	0	13,7	20,3	0
Bezelye; kabuksuz, kuru	0	0	0	1,4	6,6	0,5
Çeşni ve lezzet verici karışımlar	3,6	4,9	3,9	2,8	5,4	4,5
Malt Ekstraktı	0.004	0,1	0,013	3,7	4,4	0,8

Soya Üretiminden arta kalan küspe	0	0	0	0	4,1	1,1
Peynir altı suyu ve tadil edilmiş peynir altı suyu	5,2	5,0	5,7	7,7	3,6	3,7
Nohut (Kabuksuz, kuru)	20,6	18,7	10,0	3,1	3,5	3,9
Hazır diğer hayvan yemleri(perakende)	1,5	1,4	2,4	3,4	2,5	3,3
Soğan; taze ya da soğutulmuş	0	0	0	0,3	1,8	0
Gıda müstahzarları	1,8	2,8	1,9	1,4	1,3	0

Kaynak: Trademap,2024 (milyon ABD doları)

Türkiye'nin Pakistan'a İthal Ettiği İlk 10 Tarım Ürünü:

ÜRÜNLER	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Susam Tohumu	0,8	0,4	3,5	2,2	24,7	6,9
Etil Alkol vd. alkollü içkiler; tağyir edilmiş	13,8	6,1	5,3	12,1	8,8	2,7
Etil alkol; alkol derecesi=> 80% tağyir edilmemiş	5,3	2,4	1,7	2,7	4,9	2,7
Tütün; kısmen ya da tamamen damarları çıkarılmış	0	0	0,08	0,7	3,6	0,78
Narenciye suyu, fermente edilmemiş	0	0,03	0,4	0,7	3,1	2,3
Yarı öğütülmüş veya tamamen öğütülmüş pirinç	3,1	2,8	1,1	3,8	2,7	2,2
Diğer gıda müstahzarları	0,08	0	0	0,9	1,9	1,3
Tereyağı	0	0	0	0,5	1,7	1,1
Meyve ve bitkilerin tüketilebilir parçaları	0	0,06	0,07	0,5	1,5	0,7
Hurma (taze/kurutulmuş)	1,1	2,9	2,1	2,3	1,3	1,2

Kaynak: Trademap,2024 (milyon ABD doları)

4.2.2. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

ANLAŞMA ADI	İMZA TARİHİ	Resmi Gazete Tarihi ve Sayısı
Ticaret Anlaşması	18.12.1964	24.05.1965/12005
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	20.11.1975	05.02.1976/15490
Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması	14.11.1985	26.08.1988/19911
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	16.03.1995	12.02.1997/22903
Gümrük Alanında Karşılıklı İdari İşbirliği ve Yardım Anlaşması	20.06.2002	28.08.2002/24860
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Revize Anlaşması	22.05.2012	07.07.2017/30117

Türkiye-Afganistan-Pakistan Ekonomik ve Ticari İşbirliği Mutabakat Zaptı	12.12.2012	12.04.2013/28616
Türkiye-Pakistan 15. Dönem KEK Protokolü	17.10.2014	-
Türkiye-Pakistan Serbest Ticaret Alanı Tesis Eden Çerçeve Anlaşma	22.03.2016	31.07.2017/30140

4.3. Dış Ticaret Politikası ve Vergiler

Gümrük duvarlarının indirilmesi ile tekstil sektörü rekabete açılmış ve daha verimli çalışmaya başlamıştır. Bunun yanında tekstil sektörünün haksız rekabetten korunması için de anti-damping gibi gerekli önlemler alınmıştır. Pakistan, ihracatı temel alan bir büyüme modeli seçmiş olmasına ve bu çerçevede bugüne kadar çeşitli teşvik, fiyat ve döviz kuru politikaları uygulamasına rağmen, ihracat rakamları ödemeler dengesini rahatlatacak ve ülke kalkınmasında lokomotif etkisi yapacak seviyelere çıkarılamamıştır. Pakistan'ın ihraç kalemleri ve ihraç pazarlarının sayısının düşük olması ihracatın önündeki en büyük risk olarak durmaktadır. Pakistan toplam ihracatının %60'dan fazlasını tekstil ürünleri oluştururken, ihracatın yaklaşık yarısı 6- 7 ülkeye gerçekleştirilmektedir.

4.3.1.Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat ve İhracat Rejimi)

İthalat ve İhracatla ilgili temel dayanak kanunlar;

- 1950 İthalat İhracat (Kontrol) Kanunu (The Import Export –Control- Act, 1950)
- 1969 Gümrük Kanunu (The Customs Act, 1969)

İthalat ve ihracatta eşya bazlı düzenlemeler SRO aracılığı ile (Statutory Regulatory Order) yapılmaktadır.

İthalatı yasaklı ürünler, ithalatı kısıtlamaya (izne-şarta) bağlı ürünler, ithalatta sevk öncesi inceleme gerektiren ürünler bu belgede yayımlanmaktadır.

Ayrıca yasal düzenleyici emirler (SRO) üzerinde yapılan güncellemelere Pakistan Ticaret Bakanlığı web-sitesinin şu bağlantısından ulaşılmaktadır:

<https://www.commerce.gov.pk/sros>

Pakistan Ticaret Bakanlığı (MoC), değer zincirleri üzerinde etkili müdahaleler yoluyla Pakistan'ın ihracat rekabet gücünü artırmayı amaçlayan “Stratejik Ticaret Politikası Çerçevesi 2020-25”i (Strategic Trade Policy Frame-STPF) yürürlüğe koymuştur.

İthal lisansları için de Pakistan Tek Pencere Dijital Sistemi “WeBOC” kullanılmaktadır.

Pakistan'da gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması bakımından “Pakistan Single Window” (<https://www.psw.gov.pk>) uygulaması hizmet vermektedir.

İncelenmesinde fayda görülen diğer web sitesi, “Trade Information Portal of Pakistan”dır (<https://tipp.gov.pk>).

Hayvansal ürünler, gıda ve meşrubat, tıbbi cihazlar, ilaçlar, 2. el araçlar, bitkisel ürünler ve tohumların ithalatına ilişkin sitesinde ana sayfada rehber bulunmaktadır.

Pakistan, bölgesel ticaret serbestliğini amaçlayan bazı anlaşmalara taraftır. Bunlardan biri Pakistan, Türkiye ve İran'ın birlikte kurdukları ve Türk Cumhuriyetleriyle Afganistan ve Tacikistan'ın da üye olduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) bünyesindeki Tercihli Ticaret Anlaşması'dır (ECOTA). Pakistan'ın üye olduğu diğer topluluk, Afganistan, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal, Bhutan ve Maldiv Adaları'ndan oluşan Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu'dur (SAARC). SAARC, Güney Asya Tercihli Ticaret Anlaşması'nı (SAPTA) oluşturmuştur. Üçüncüsü, İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) üyesi ülkeler arasında akdedilen Tercihli Ticaret Anlaşması'na taraftır (TPS-OIC). Ayrıca, D-8 üyesi olarak bu birliğin Tercihli Ticaret Anlaşması'na da imza atmıştır.

Öte yandan Pakistan'ın Çin, Malezya ve Sri Lanka ile Serbest Ticaret Anlaşması; Türkiye, Endonezya, İran, Azerbaycan, Özbekistan ve Morityus ile Tercihli Ticaret Anlaşması; Afganistan ile Transit Ticaret Anlaşması; ABD ile de Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması bulunmaktadır. Çin ile aralarındaki tercihli tarife uygulamaları, fiyat rekabetinde ülkemiz firmaları açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bahse konu anlaşmaların tam metinleri ve detayları (<https://www.commerce.gov.pk/about-us/trade-agreements>) linkinde yer almaktadır.

Bu bağlamda 2022 yılı Ağustos ayında Pakistan ve Türkiye arasında imzalanan Mal Ticareti Anlaşması'nın uygun bulunduğuna dair 7436 sayılı Kanun 01.02.2023 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış olup 01.05.2023 tarihi itibarıyla resmen yürürlüğe girmiştir. Türkiye Pakistan'a 12'li GTİP bazında 261 üründe; Pakistan ise Türkiye'ye 8'li GTİP bazında 130 üründe taviz sağlamıştır. Anlaşma kapsamının genişletilmesine ilişkin, 13 Şubat 2025 tarihinde Islamabad'da düzenlenen 7. Dönem YDSK Toplantısı vesilesiyle iki ülke Ticaret Bakanları tarafından bir MoU imzalanmıştır.

Pakistan, ihracatı temel alan bir büyüme modeli seçmiş olmasına ve bu çerçevede bugüne kadar çeşitli teşvik, fiyat ve döviz kuru politikaları uygulamasına rağmen, ihracat rakamları ödemeler dengesini rahatlatacak ve ülke kalkınmasında lokomotif etkisi yapacak seviyelere çıkarılamamıştır. Nitekim son 15 yılın ihracat-ithalat rakamlarına göz atıldığında hemen hemen her yıl ithalatın ihracatın iki katı hatta bazı yıllarda iki kattan da fazla gerçekleştiği bir sürecin yaşandığı görülmektedir.

Pakistan'ın ihracatının %55'ini tekstil ürünleri (pamuk ve tüm mensucatlar dâhil), %13,8'sini hububat (tamamına yakını pirinç, %0,9 mısır) oluşturmakta, bakır ve deri de toplam %5,2 paya sahip iken, diğer tüm Fasıllar %26,2 paya sahiptir. İhraç sepetinin çeşitlendirilememesi ülkenin önemli sorunları arasında bulunmaktadır. Ayrıca, yıllık ihracatın yaklaşık yarısı belirli ülkelere gerçekleştirilmektedir. Pakistan, siyasi ve askeri gerginlikler yaşamakta olduğu Hindistan ile çok sınırlı derecede ticaret yapmakta, ayrıca İsrail ile ticaret yapılmamaktadır. Üretimin ve ihracatın dar bir sektörel alana sıkışmış olması, ekonomiyi dış şoklara özellikle döviz krizine açık hale getirmektedir.

Türk ihracatçısı için daha önemli kısım, yani Pakistan'ın Dünya'dan ithalat yapısına bakıldığında ise; %31,5'ünü tek başına mineral yağlar ve yakıtlar (petrol ve doğalgaz) oluşturmaktadır. Sonrasında %11,1 ile elektrikli makine ve cihazlar, %5,6 hayvansal ve bitkisel yağlar, %5,5 demir-çelik, %5,1 kazanlar ve makinalar, %4,5 organik kimyasallar, %4,3 plastik ve mamulleri, akabinde motorlu kara taşıtları, yağlı tohumlar ve yenilebilen sebzeler/bazı kök ve yumrular şeklinde sıralanmaktadır. İthalatın yoğun kısmı da belirli ülkelere yapılmaktadır.

Ülkenin özellikle enerji alımlarında yurt dışına bağımlı olması (özellikle Körfez ülkelerine) ve sanayileşmenin görece düşük olması sebebiyle birçok ürünün ithal edilmesi, Pakistan'ı sürekli olarak dış ticaret açığı sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Ülkenin dış ticaret açığı 2023 yılında 21,4 milyar dolar, 2024 yılında yaklaşık 24 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ülkenin dış ticaret açığı, özellikle diğer ülkelerde çalışan Pakistanlıların ülkeye gönderdikleri işçi dövizleri başta olmak üzere, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumlardan, Çin, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve gibi ülkelerden alınan krediler aracılığı ile finanse edilmektedir.

Pakistan, AB ülkelerine önemli tutarda ihracat yapmaktadır. AB Parlamentosu 13 Aralık 2013 tarihinde Pakistan ile birlikte 10 ülkenin "Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Plus" (GSP+) programına dahil edilmesini onaylamış, bu çerçevede 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla tanınan avantajlar kapsamında Pakistan'ın AB ülkelerine ihracatı artış göstermiştir. Bu düzenlemeyle Pakistan'a, AB pazarına yaptığı ihracatın neredeyse %91'ini kapsayan, tarife hatlarının üçte ikisinde sıfır oranlı tarife önceliği verilmektedir. 2023 yılı itibarıyla Pakistan'ın GSP+ statüsünün sonuna gelinmiş, ancak bu statü geçen yıl sonunda Avrupa Parlamentosu üyelerinin çoğunluk oyuyla 2027 yılında kadar uzatılmıştır.

Pakistan, Keşmir kaynaklı siyasi ve askeri gerginlikler yaşadığı Hindistan ile çok sınırlı derecede ticaret yapmakta idi, 22 Nisan 2025 tarihinde Keşmir'de yaşanan son olayların akabinde Hindistan ile ticaret yasaklanmıştır. İsrail'i tanımadığı için bu ülkeyle de ticaret yasaktır.

Pakistan'ın Peşaver, Queta ve Gwadar şehirlerinde Transit Ticaret Müdürlükleri bulunmaktadır.

4.3.2.Tarifeler ve Diğer Vergiler

Genel Olarak Gümrük Vergileri

İthalatta uygulanan gümrük vergileri %0 ile %100 arasında değişmektedir. Tekstil sektörü ürünleri %5-25 arasında değişen gümrük vergisine, hazır giyim sektörü de %25 oranında gümrük vergisine tabidir. Alkollü içkiler sadece izin verilen şirketler tarafından ithal edilebilmekte olup, gümrük vergisi %90'dır. Düşük ve çifte faturalandırma yaygın olduğundan gümrük vergilerinin yüksek olduğu kozmetik, kişisel bakım ürünleri ve bazı tüketim mallarında gümrük idaresince eşyanın gümrük kıymetinden ayrı olarak emsal gümrük değerleri ilan edilmektedir.

Pakistan, ithal mallarına gümrük vergisi ve KDV'nin yanında, belli ürünlere ve belli zamanlarda düzenleyici vergi, özel tüketim vergisi, gelir vergisi ve ilave gümrük vergisi uygulamaktadır. Yalnızca ithal mallar üzerinden düzenleyici vergiler, geçici süreyle uygulanmakta ve sınırlı sayıda ürünü kapsamaktadır. Düzenleyici vergilerin yalnızca ithal mallar üzerinden alınması, yerel ürünler ile rekabet zorluğu yaratmakta; ayrıca geçici veya belirli süreyle uygulanmaları, Pakistan'ın gümrük vergilerinde öngörülebilirlik sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Özel Ekonomik Bölgelerdeki (SEZ) firmalar, fiziki sermaye ithalatlarında gümrük vergisinden muaftır. "(General) Sales Tax" KDV ile aynıdır, iade ve indirim hakkı tanınan bir vergi türüdür

İç Vergiler ve Oranları:

2001 Gelir Vergisi Kanunu ve bunda yapıla gelen değişiklikler çerçevesinde tatbik edilmektedir. Bu vergi kişinin bir yıl içinde elde ettiği vergilendirilebilir geliri ile birlikte Pakistan dışında vergilendirilmiş olsa dahi küresel gelirlerine de uygulanmaktadır.

Zekat, İşçi Refah Fonu ve İşçi Katılım Fonu ödemeleri gelir vergisinden düşülebilmektedir. Maaşlar, mülk gelirleri, iş kazançları, sermaye kazançları ve diğer gelirler (kar payı, borç üzerinden kar, kira gelirleri, piyango vb.) üzerinden de gelir vergisi alınmaktadır.

Pakistan vatandaşlarından Pakistan ve küresel gelirlerinin tamamı üzerinden vergi alınırken, Pakistan vatandaşı olmayan kişilerden sadece Pakistan’da elde ettiği gelir için vergi alınmaktadır. Satış Vergisi, mal ve hizmet satışı ve tedariki için alınan bir vergidir. Petrol ve gaz için Petrol ve Gaz Düzenleyici Kurumu tarafından belirlenmektedir ve şu an için %34.8 olup, bunların dışındaki ürünlerde %17’dir. Hizmetler üzerindeki satış vergisi ise eyaletlere göre %13 ila %16 arasında değişmektedir. Pakistan aynı zamanda, altyapının geliştirilmesi amacıyla, eyaletler bazında, ithal malların transfer hizmetleri üzerinden kıymet bedeli bazında hesaplanan (advalorem) “cess” vergileri almaktadır.

Kurumlar vergisi genel oranı %29’dur. Ancak, küçük işletmeler için bu oran %20 olarak belirlenmiştir. Çok büyük şirketlere, elde ettikleri gelirlere göre “süper vergi” adıyla farklı gelir basamakları için %1’lik ilave vergiler uygulanmaktadır (%4’e kadar varan). Öte yandan, bankalar için kurumlar vergisi oranı %44’tür (2025 yılında %39’dan 44’e çıkarılmıştır).

4.3.3.Tarife Dışı Engeller

Pakistan’a bazı malların ithali yasaklanmıştır. Yasaklı liste şu maddeleri içermektedir: Arapça yazılımı olmayan Kur’an çevirileri, üzerinde Kur’an ile ilgili kelime ve yazı olan ürünler, korku yayınları, müstehcen ve gayri-islami yayınlar, domuz ve domuz yan ürünleri, fişekler, tank ve silah araçları, kumar gereçleri, heykeller ve 100 yıldan eski antikalar. İsrail’den her türlü ithalat yasaktır. Pakistan Hükümeti ithalat kanunları, ithalatı yasak olmayan malların geçici ithalatına bir banka garantisi olması kaydı ile izin vermektedir. Ödenmesi gereken ithalat giderleri ödenmelidir, ancak tekrar ihraç edildiğinde bu giderler geri alınmaktadır. Tüm ithalatçı firmaların “Pakistan Hükümeti İhracatı Geliştirme Bürosu”na kayıt yaptırmaları gerekmektedir. İthalatçılar aşağıda sıralanan şartları yerine getirmek zorundadırlar:

- Ticaret Bakanlığı’ndan ithalat maddeleri, yasaklı/kısıtlı mallar listesinden teyid edilmelidir.
- İthalat belgelerinde her ithal edilen mal için doğru armonize kod numarasının kayıtlı olması sağlanmalıdır.
- Sigara ve puro paketlerinin üzerinde hem Urduca hem de İngilizce “Sigara sağlığa zararlıdır” yazısı olmalıdır. www.ato.gov.au/excise

5. PAZAR DURUMU

5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yanları

- Kişi başı gelir artışı
- Bağımsız ve proaktif yargı ve medya
- Canlı sivil toplum demokratik kurulumun devamı
- Bol miktarda doğal kaynak, yani büyük su kaynaklar ve maden rezervleri.

Zayıf Yönleri

- Düşük okul kayıtları nedeniyle insan kaynağının yetersiz olması
- Vergi tahsilatının düşük olması
- Güvencesiz güvenlik durumu
- Politik tutarsızlıklar
- Kötü Yönetim

Fırsatlar

- Vergi tabanı genişletilerek vergi tahsilatının sağlanması
- Kamu sektörü işletmelerinde reformlar ve KİT'lerin özelleştirilmesi
- Merkezi idarede merkezileşme
- Enerji stratejisinin yeniden yönlendirilmesi
- Önemli üretkenlik artırma

Tehditler

- Hiper enflasyon
- İflas riskinin aniden artması
- Yetersiz döviz rezervleri

5.2. Dağıtım Kanalları

Pakistan'da ürünlerini pazarlamak isteyen yabancı şirketler yerel dağıtım servislerini kullanabilecekleri gibi kendi dağıtım zincirlerini de kurabilirler. 2 adet deniz limanına sahip olan Karaçi ülkenin ana dağıtım merkezidir ve büyük toptancıların çoğunluğu bu şehirde bulunmaktadır. Ülkenin dışa açılan diğer önemli limanı ise Gwadar limanıdır.

Pakistan'da toptan satış piyasası oldukça gelişmiştir. Dağıtım ağını oluşturan çok sayıda toptancı bulunmaktadır. Pazarın büyük olduğu durumlarda bir tane ana dağıtımçı tayin edilebilir. Ana dağıtımçı yan dağıtımcılara ulaşarak, ya da doğrudan tüketiciyle irtibat kurarak mal satışını gerçekleştirir. Karaçi dışında büyük ithalatçı ve toptancılar Punjab Bölgesinde de yoğundur.

Pazarda fiziksel olarak bulunmanın gerektiği durumlarda, Pakistan'da şirket kurulabilir, şube açılabilir veya "franchise" verilebilir.

5.3. Tüketici Tercihleri, Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Pakistan halkının satın alma gücünün düşük olmasının da etkisiyle ülkede tüketilen ürünler genel olarak düşük kaliteli ve ucuz ürünlerdir. Bu tür ürünler de genel olarak Çin'den ithal edilmektedir. Ülkemizden

ithal edilen ürünler, yüksek kaliteli ve güvenilir ürünler olarak değerlendirilmekte ve halkın gelir seviyesi orta ve yüksek olan kesimine hitap etmektedir.

Pakistan'daki üst ve orta sınıf gelir grubuna dahil tüketicilerin alışverişlerini genel olarak alışveriş merkezlerinde yapmak yönünde bir eğilimleri olup, bu gelir gruplarına yönelik olarak başta hazır konfeksiyon ve kozmetik olmak üzere ürünlerimizin bu alışveriş merkezlerinde açılacak mağazalar yoluyla satışı mümkün bulunmaktadır.

Pakistanlı tüketici zihnindeki ülkemiz ürünlerinin kalitesinin yüksek olduğu algısı dikkate alındığında, firmalarımızın doğrudan mağaza açmak veya "franchise" vermek yoluyla piyasaya girebileceklerdir. Bütün sanayi ürünlerinde distribütörler aracılığıyla pazara giriş yapılabileceği gibi kozmetik, temizlik malzemeleri ile tüm gıda ürünlerinde zincir marketler aracılığıyla pazara giriş imkanlarının değerlendirilmesinin uygun olacağı; ayrıca, süt ürünleri, bisküvi, makarna, salça vb. gıda ürünlerinde, mobilya, tekstil, tekstil kimyasalları ile gübre ürünlerinde yerel şirketlerle üretim konusunda ortak girişimler yapılmasının üretim maliyetlerinin düşürülmesinde (dünyanın en ucuz emek gücüne sahip ülkelerinden birisi olarak) fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Ülkede zincir market sayısı sınırlı olmakla birlikte toptan satış yöntemi ve buna bağlı küçük satış birimleri (bakkal) ile tüketiciye ulaşıldığı söylenebilir. Ayrıca özellikle büyük şehirlerde son yıllarda alışveriş merkezlerinde artışlar gözlemlenmiştir. Fuarlar en çok Lahor ve Karaçi'de düzenlenmekte olup bu fuarların ürünlerin satış ve tanıtımda önemli rol oynamaktadır.

Reklam ve promosyonlar konusunda, kurumsal büyük reklam firmalarının kullanılması uygun olacaktır. En çok kullanılan reklam metotları ise internet, televizyon ve gazeteler aracılığıyla yapılan reklamlar ile radyo, billboard, periyodik ve ticari yayınlardır.

Bunun yanında dünyadaki trende paralel olarak e-ticaret kanalıyla online satışlarda gözle görülür bir işlem hacmi dikkate çekmektedir. OLX, Daraz ve PakWheels en bilinen ve yoğun kullanılan online kanallardır.

Diğer taraftan, işlem kolaylığı sağlaması bakımından Easypaisa and JazzCash gibi online dijital ödeme kanalları Pakistan'da mevcuttur.

5.4.Ambalaj, Paketleme Ve Etiketleme

Pakistan'da paketler/kargolar genellikle bina dışında depolandığı için ısıya ve neme maruz kalmaktadır. Paketleme yapılırken bu duruma dikkat edilmelidir. Ayrıca paketlerin ülkedeki kötü yükleme, boşaltma, aktarma şartlarına da dayanıklı olması gerekmektedir. Hasır, saman gibi paketleme malzemeleri Pakistan gümrük otoriteleri tarafından sağlık gerekçesi ile reddedilebilmektedir.

Paketlerde, üreticinin adı ve adresi, ürünün adı ve cinsi, taşıma ve yükleme sürecindeki uluslararası detay ve işaretler, menşe şahadetnamesi, üretim tarihi ve son kullanma tarihi gibi bilgilerin yazılması gereklidir.

Pakistan Ticaret Bakanlığınca 1 Temmuz 2019 tarihinde dil, logo, etiketleme ve helal sertifikasına dair yayımlanan Genelge'nin bir örneği şu bağlantıda yer almaktadır:

<https://www.commerce.gov.pk/wp-content/uploads/2019/02/20190219.pdf>

Bu çerçevede;

- Gıda ürünlerinin içindekiler ve detayları (örneğin kullanım talimatı) Urdu ve İngilizce dillerinde paketin üstüne basılmalı,
- Helal sertifikası logosu paketin üzerine basılmalı,
- Çıkartma, üst üste baskı (overprinting), pul / damga formunda etiketleme veya çizilmiş etiketleme olmamalıdır (menfi),
- IHAF veya SMIIC tarafından akredite edilmiş bir Akreditasyon Kuruluşu tarafından düzenlenen “helal sertifikası”, sevkiyata eşlik etmelidir.

Ayrıca, bazı özel çok uluslu şirketler, paketlemede uluslararası standartları gözeterek Pakistanlı şirketlere uyum sertifikası verebilmektedir.

5.5. İş Adamlarının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Ticareti Etkileyen Kültürel Faktörler

Pakistan iş kültüründe açık kapı politikası geçerlidir. Toplantılarda dahi kapılar herkese açık tutulmakta ve beklenmedik müdahaleler olabilmektedir. Toplantılara zamanında ve hazırlanmış olarak gidilmelidir. Pakistan’daki özel sektör firmaları uluslararası şirketlerin çalışma stiline alışkın olduklarından dolayı zamanlamaya çok fazla önem verirler. İş görüşmelerinde ilk tanışmadan sonra kartvizit değişimi yapılmaktadır. Üniversite derecesi veya profesyonel unvanlar gibi sosyal statü gösteren bilgilerin kartvizitte olması faydalıdır.

Şirketlerde hiyerarşik bir yapı vardır. Kararlar şirketin en üstteki kişisi tarafından alınmaktadır.

Ayrıca, Pakistan’da Ramazan ayı süresince randevuların alınmamasına özen gösterilmelidir. Çalışma hayatı resmen olmasa da bu ayda gayri resmi olarak yavaşlama noktasına gelmektedir ve bu ayda öğleden sonra saat 14:00’den sonra kamu dairelerinde bir yetkili bulmak oldukça zordur.

Pakistan ekonomisinin %90’ı küçük ve orta büyüklükte işletmelerden oluşmaktadır. Söz konusu ülkede girişimci çıkmasından ziyade aile şirketi olarak iş yaşamı genellikle devam etmektedir.

Pakistan temel olarak İngiliz Hukuk Sistemi’ni esas almaktadır. Dava türü ve bazında değişse de genel olarak Pakistan hukuk sisteminin ağır ve yavaş işlediği, davaların uzun sürdüğü söylenebilir. İhale edilmiş olan kamu projeleri sonradan mahkeme kararlarıyla durdurulabilmekte ve uzun süren davalar firmaların büyük zararlar görmesine ve uzun yıllar davalarla meşgul olmasına yol açabilmektedir.

Uzun yıllardır ülkenin iş kültürünün bir etkisi olarak ordu mensupları da kamu ya da yarı kamu nitelikli iş dünyasında etkin olabilmekte ve özellikle emekli binbaşılar, albaylar, generaller özel sektörde ve dernek/vakıflarda üst düzey yönetici olarak görev yapabilmektedirler.

Para Kullanımı

Pakistan’ın para birimi Pakistan rupisidir (PKR). Pakistan’da günlük hayatta nakit para kullanılması yaygın olup, kredi kartı veya çek kullanımı nispeten azdır. Ancak Hükümet aldığı bir dizi tedbirlerle kart kullanımını yaygınlaştırmayı hedeflemiş bu önlemin de etkili olmaya başladığı gözlemlenmiştir. Örneğin, restoran harcamalarında kartlı ödemede nakit ödemeye nazaran düşük satış vergisi uygulanması gibi.

SBP (Merkez Bankası) verilerine göre yaklaşık 47 milyon kartın %64'ünü banka kartı (debit cards), %22'sini sosyal refah kartları (social welfare cards) %10'unu ATM kartları, %4'ünü de kredi kartları (credit cards) oluşturmaktadır.

Restoranlarda, alışveriş merkezlerinde kredi kartı ile ödeme yapıldığı vakit %5, nakit ile ödeme yapıldığı vakit %15 satış vergisi kesilmektedir bunun nedeni vergi kaçırmayı önlemek için daha fazla miktarda parayı ekonomiye dahil etme gayesidir.

Pasaport Ve Vize İşlemleri

Umuma mahsus pasaport hamilleri vizeye tabidir. Diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamili Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Pakistan'a yapacakları, bir yıl içinde 90 güne kadar olan seyahatlerinde vizeden muaftır.

Pakistan'a on-line vize ile başvurmak mümkün olup (<https://visa.nadra.gov.pk>) 24 saat içinde vize sonuçlanmaktadır.

Pakistan'ın mevcut güvenlik durumu nedeniyle, Pakistan'a giden vatandaşlarımızın, ülkeye girişlerini müteakip, Islamabad Büyükelçiliğimiz, Karaçi ve Lahor Başkonsolosluklarımıza bildirimde bulunmaları, ziyaret sırasında yaşanabilecek sıkıntıların giderilmesinde yarar sağlayacaktır.

5.6. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

Pakistan'da fikri mülkiyet hakları konusundaki yetkili kuruluş 2005 yılında kurulmuş olan "Intellectual Property Organization of Pakistan"dır (IPO). Pakistan'daki kanunlar genel olarak fikri mülkiyet haklarını korumaktadır. Buna rağmen, piyasalardan gözlemlenebildiği kadarıyla Pakistan'da mülkiyet hakları ihlallerinin yaygın olduğu ifade edilebilir. Bu da doğal olarak fikri sınai hakların korunması için bu haklara sahip firmalarca ek maliyet (marka patent davaları takipleri vb.) anlamına gelmektedir.

Pakistan, marka tescili konusunda Madrid Protokolü Tescil Sistemi'ne (WIPO) resmi olarak dahil olmuştur. Böylece, 24 Mayıs 2021 tarihinden itibaren Pakistan'daki tescilli marka sahipleri, basit prosedürleri yerine getirerek sisteme üye diğer ülkelerde de markalarını koruma altına alabilmektedirler.

Bu bağlamda ilgili mevzuatın tamamına ve marka, patent, telif hakkı, coğrafi işaret vb. IPR başvuru onay tescil vb. tüm işlemlere aşağıdaki bağlantıdan erişim sağlanabilmekte ve online başvuru imkanına ulaşılabilmektedir. (https://ipo.gov.pk/online_filing_guidelines)